

VALŪTAS KURSU SVĀRSTĪBU RISKS STARPTAUTISKAJOS LĪGUMOS

AGRIS REPŠS, ZAB "SORAINEN" partneris, zvērināts advokāts

INITA ČĪMA, ZAB "SORAINEN" jurista palīdzē

Ikdienā komersanti noslēdz neskaitāmi daudz darījumu, maksājumus visbiežāk veicot l valūtā, tāpēc valūtas kursa svārstības tos tieši neietekmē. Tomēr Latvijas uzņēmēji arvien vairāk atklāj jaunus tirgus ārpus Eiropas Savienības, tādējādi Latvijas preces nonāk Āzijas, Latīņamerikas un pat Āfrikas tirgū. Šādos darījumos svarīgi neaizmirst par valūtas kursu svārstību radīto risku.

Valūtas kurss ir svarīgs starptautiskos darījumos, kur atšķiras pircēja un pārdevēja valstīs izmantotā valūta. Šādos gadījumos valūtas kursa svārstības var būtami ietekmēt līguma ekonomisko būtību. Piemēram, ja līguma noslēgšanas laiks atbilst tā izpildes laikam, risks ir niecīgs, taču, ja starp līguma noslēgšanu un līguma izpildi ir ilgāks laika posms, valūtas kursam ir būtiska loma, par ko puses bieži aizmirst starptautiskajos pirkšanas-pārdošanas u.c. darījumos, kad līgumus slēdz, veicot pasūtījumu un to apstiprinot, apmaiņoties ar e-pasta vēstulēm u.tml.

VALŪTAS RISKS PIRKUMA DARĪJUMOS

Pirkuma līgumā valūtas kursa risks parasti (bet ne vienmēr) ir pircējam, jo viņam ir jāmaksā par precī un jāveic valūtas konvertācija. Risks rodas, ja pircēja pamatā izmantotā valūta pret maksājuma valūtu ir devalvējusies, kas nozīmē, ka pircējam ir jāmaksā vairāk, nekā sākotnēji paredzēts.

Tādējādi rodas jautājums, kā ierobežot valūtas kursa risku, kam pakļauti darījumi starptautiskajā tirdzniecībā. Neaplūkšosim tādos ārējos valūtas kursa ierobežošanas mehānismus kā mijmaiņas un opcijas līgums, bet gan pievērsīsimies pašā līgumā iekļaujamajiem valūtas kursa ierobežošanas mehānismiem.

Ja pircējs var veikt maksājumu savas valsts valūtā, valūtas kursa riska nav, tāpēc pircējam visizdevīgāk ir valūtas kursa risku izslēgt pilnībā, vienojoties veikt maksājumu

pircēja valūtā. Šādā situācijā valūtas kursa svārstību risku uzņemas pārdevējs. Taču ne vienmēr ir iespējams vienoties par sev izdevīgāko valūtu maksājuma veikšanai, jo parasti starptautiskajā preču tirdzniecībā viena puse ir vairāk ieinteresēta slēgt līgumu nekā otra, tāpēc ir ievērojamas atšķirības starp līgumslēdzēju pušu spēju panākt sev izdevīgus līguma nosacījumus.

VALŪTAS KURSA FIKSĒŠANA

Ja nav iespējams vienoties, ka maksājums veicams sev izdevīgā valūtā, ieteicams apsvērt citus valūtas riska ierobežošanas mehānismus, piemēram, valūtas kursa fiksēšana. Jebkurš uzņēmējs ir ieinteresēts prognozēt savus nākotnes ienākumus un izdevumus, īpaši, ja tie saistīti ar finansiāli vērtīgu līgumu. Valūtas kursa fiksēšana nodrošina nākotnē sagaidāmo maksājumu paredzamību, jo neatkarīgi no nemītīgi mainīgā valūtas kursa gala izmaksas ir zināmas jau līguma slēgšanas brīdī.

Tomēr jāņem vērā, ka valūtas kursa fiksēšana neno drošina, ka pircējs maksā iespējami mazāk. Piemēram, ja ir fiksēts valūtas kurss un pircēja valsts valūta pret valūtu, kurā veicams maksājums, kļūst vērtīgāka, pircējs maksās vairāk, nekā maksātu tad, ja valūtas kurss ir brīvi plūstošs. Tas ir risks, ko uzņemas pircējs, lai izmaksas būtu paredzamas, proti, pircējs apņemas samaksāt konkrētu summu, lai nākotnē nebūtu nepatīkamu pārsteigumu.

” Pircējam visizdevīgāk ir valūtas kursa risku izslēgt pilnībā, vienojoties veikt maksājumu pircēja valūtā

Īpaša piesardzība jāievēro, ja preces cena veidota, pamatojoties uz “izmaksas plus bāze” formulu. Šādos gadījumos nav ieteicams fiksēt valūtas kursu, jo galīgā pirkuma cena līguma noslēgšanas brīdī nav zināma, tādējādi nav iespējams izmantot valūtas kursa fiksēšanas vienīgo priekšrocību – paredzamību. “Izmaksas plus bāze” formula ir noderīga tikai tad, ja piemēro valūtas kursu, kas ir spēkā izmaksu rašanās brīdī. Ja valūtas kurss ir fiksēts, “izmaksas plus bāze” formula zaudē jēgu, jo pastāv iespēja valūtas konvertācijas rezultātā ne tikai neiegūt peļņu, bet arī neatgūt radušās izmaksas.

ALTERNATĪVI VALŪTAS KURSA IZVĒLES KRITĒRIJI

Ja valūtas kurss ir fiksēts, līguma slēgšanas brīdī ir zināms līguma izpildei piemērojamās valūtas kurss. Tāpat pastāv alternatīva, ka puses vienojas par kāda noteikta datuma valūtas kursa piemērošanu.

Puses arī var vienojties, ka noteicošais valūtas kursa izvēlei ir nosacījums, nevis datums. Nosacījums var būt ne tikai preces ražošanas, preces piegādes vai maksājuma datums, bet, piemēram, datums, kurā valūtas kurss bijis izdevīgākais kādai no pusēm visa šī līguma darbības laikā. Šāds mehānisms ir izdevīgs, ja ilgtermiņa līguma ietvaros jāveic vairāki maksājumi. Citos gadījumos iekļaut šādu noteikumu līgumā varētu būt lietderīgi, ja ir pamatoti pierādījumi, kas ļauj paredzēt, ka nākotnē

valūtas kurss svārstīsies (piemēram, Lielbritānijas izstāšanās no Eiropas Savienības).

VAIRĀKAS VALŪTAS

Vēl viens mehānisms, ko iespējams iekļaut līgumā, lai kontrolētu valūtas kursa svārstību ietekmi uz darījumu, ir maksājumam noteikt vairākas valūtas. Tas neatbrīvo pircēju no valūtas konvertācijas, tomēr nodrošina tiesības izvēlēties sev izdevīgāko valūtu maksājuma veikšanai. Šādam līguma noteikumam ir vairākas pozitīvas iezīmes. Piemēram, ja pircēja valūtas vērtība pret kādu no maksājuma veikšanai noteiktajām valūtām ir būtiski kritusies, pircējs var izvēlēties valūtu, kuras vērtība pret pircēja valūtu nav pieaugusi.

Citās situācijās pircējs, izvēloties valūtu, var ne tikai izvairīties no neparedzētiem, bet arī samazināt paredzētos izdevumus. Šāda iespēja rodas, ja kāda no maksājuma valūtām pret pircēja valūtu ir devalvējusies. Rezultātā pircējs maksās mazāk, nekā sākotnēji paredzējis. Tomēr jāņem vērā, ka iespēja vienojties par šāda mehānisma iestrādi līgumā, visticamāk, būs ierobežota un pārdevējs tam varētu piekrist tikai tad, ja lieto dažādu valūtu kontus.

RISKA SADALE STARP PUSĒM

Tāpat līguma puses var vienojties par riska sadali. Puses līgumā konkrēti nosaka preces cenu ar piebildi, ka

” Nepārvaramas varas klauzulai līgumā nebūs liela nozīme, un valūtas kursa svārstības nekvalificēsies kā nepārvaramas varas apstākļi

valūtas kursa svārstību ietekmē radītos zaudējumus sedz abas puses līdzvērtīgi. Šis mehānisms ir potenciāli izdevīgs gan pircējam, gan pārdevējam, jo ļauj saglabāt līguma ekonomisko vērtību.

NEPĀRVARAMA VARA UN IZPILDES GRŪTĪBAS

Neatkarīgi no daudziem iespējamajiem mehānismiem, kā izvairīties no valūtas kursa svārstību ietekmes uz darījumu, bieži novērojams, ka par valūtas svārstību ietekmīpus domā tikai tad, kad iestājies izpildes brīdis. Ja laikā no līguma noslēgšanas līdz tā izpildei ir ievērojamas valūtas kursa svārstības un līgumā nav paredzēti nekādi mehānismi valūtas kursa svārstību kontrolei, kāda no līguma pusēm neizbēgami būs neapmierināta. Prakse liecina, ka neapmierinātā puse centīsies izmantot nepārvaramas varas un līguma izpildes grūtības klauzulas.

Nepārvaramas varas apstākļi izslēdz atbildību par līguma neizpildi vispār, savukārt, rodoties izpildes grūtībām, pusēm ir pienākums pārskatīt līguma noteikumus. Vai valūtas kursa svārstības var kvalificēt kā nepārvaramu varu vai līguma izpildes grūtības? Puses drīkst līgumā noteikt, kas konkrētā darījuma ietvaros kvalificējams kā nepārvarama vara, taču neatkarīgi no līgumā iekļautā uzskaitījuma apstākļiem ir jābūt tādiem, ko nav iespējams saprātīgi paredzēt. Lai gan nav iespējams paredzēt,

kā konkrēti valūtas kurss attīstīsies, kopumā ir saprātīgi sagaidāms, ka valūtas kursa svārstības var notikt, īpaši mūsdienu ekonomiskajā vidē, kurā valūtas kursa svārstībām ir ļoti būtiska loma. Tāpēc nepārvaramas varas klauzulai līgumā nebūs liela nozīme, un valūtas kursa svārstības nekvalificēsies kā nepārvaramas varas apstākļi. Šādu viedokli atbalsta arī Starptautiskās tirdzniecības palātas šķīrējtiesneši, pieļaujot valūtas kursa svārstības kvalificēt kā nepārvaramas varas apstākļus tikai ekstrēmās situācijās.

Kvalificēt valūtas kursa svārstības kā līguma izpildes grūtības ir ievērojami vienkāršāk, taču arī šo atrunu visos gadījumos piemērot nebūs iespējams. Izpildes grūtībām jābūt tādām, kas ietekmē līguma ekonomisko līdzsvaru. Tas nozīmē, ka vienai no līguma pusēm valūtas kursa svārstību ietekmē tiek atņemta līguma ekonomiskā jēga. Tomēr arī līguma izpildes grūtību gadījumā nozīme ir valūtas kursa svārstību apmēram. Nav vienprātības, cik lielām ir jābūt valūtas kursa svārstībām, un tiesu vai šķīrējtiesu spriedumos šī robeža ir no 15% līdz 35%. Tāpēc, ietverot līgumā izpildes grūtību klauzulu, ieteicams precizēt valūtas kursa svārstību apmēra minimālo sliekšni.

Nobeigumā jānorāda, ka starptautiski pirkuma līgumi, kuru ietvaros nepieciešams veikt valūtas kursa konvertāciju, ir pakļauti dažādiem valūtas kursa svārstību riskiem, kas var apgrūtināt līguma izpildi. Tādēļ komersantiem jāatceras par iespējamajiem mehānismiem valūtas kursu svārstību radīto seku mazināšanai.